

ARBEJDER- KULTUR OG FOLK- LORISTIK

Af Flemming Hemmersam

**Artiklen er en udvidet og om-
arbejdet udgave af et oplæg
holdt forud for SFAHs general-
forsamling 14. marts 1997.
Andre oplæg var af Lone Palm
Larsen (se AH 3/1996) og Svend
Aage Andersen (se AH 2/1997).
I de tre oplæg diskuteres
arbejderkulturforskningen ud
fra forskellige metodiske tilgange
– her folkloristikken.**

Arbejderkulturforskningen er åbenbart ikke så let at likvidere. Nogle har været med i en del år i “denne branche”, men den fornyede eller fortsatte interesse for temaet kan måske hænge sammen med det paradoksale, at der ikke længere tales så meget om klasser og klassekultur, eller sagt på en anden måde, at færre arbejdere opfatter sig selv som tilhørende en klasse for sig selv (für sich – klassebevidsthed) og mere som en klasse i sig selv (an sich – arbejderbevidsthed), og dermed ikke er så præget af en arbejderbevægelseskultur. Det er dog ikke ensbetydende med, at der ikke eksisterer en arbejderkultur. Den er paradoksalt nok mere synlig i en klasse i sig selv end i en klasse for sig selv.

Forholdet mellem de to klasseopfattelser hænger også sammen med, hvor udviklet og stærk en given arbejderbevægelse er. Ved arbejderbevægelsens start var en arbejderklasse i sig selv dominerende, hvilket nogen påstår også er tilfældet i dag til trods for den høje organisationsprocent. En arbejderbevægelseskultur er ikke synonym med arbejderkultur, den sidste omfatter også kulturen fra en arbejderklasse i sig selv.

Arbejderkultur

Det er vel kulturen fra en arbejderklasse i sig selv, der interesserer selv historikerne, men det forhindrer ikke, at man også interesserer sig for en arbejderkultur i en arbejderklasse for sig selv både historisk som nutidigt, dvs. hovedsagelig en arbejderbevægelseskultur eller en af arbejderbevægelseskulturen påvirket, historisk såvel som nutidigt, og den kan være i opposition til eller være forskellig fra kulturen i det omgivende samfund. En arbejderkultur i sig selv kan defineres som “de manifestationer hos arbejdere som gruppe, der afspejler en sådan gruppes specielle egenart, udtrykker bestemte værdiopfattelser og traderes videre i arbejderkredse” (Tenfelde 1983:45).

Tværfaglig tilgang

I social- og kulturhistorien samt i mentalitetsforskning har man forsøgt at beskrive eller karakterisere dele af en kultur, der karakteriserer en arbejderklasse i sig selv. Litteraturforskning, etnologi og folkloristik har blandet sig, men det gælder for alle de forskellige tilgange, at de ikke hver for sig har fundet de vises sten, måske end ikke tilsammen, da virkeligheden nok er mere kompliceret end som så. Men man kan vel gå ud fra, at de hver for sig åbner op for dele af en arbejderkultur for sig selv og i sig selv.

Forskellige metoder

Jeg husker en debat for mange år siden ved et SFAH-seminar. Diskussionen drejede sig om klasseanalyse, og en kapitallogiker sagde, at det var en forældet diskussion. Man skulle følge kapitalens bevægelser eller foretage en kapitalanalyse, så ville man opdage, hvad det hele drejede sig om. Man kan i dag f.eks. læse i en artikel af etnologen Lone Palm Larsen (Arbejderhistorie 1996/3:21-36), at en klasseanalyse efter hendes mening ikke kan anvendes i en arbejderkulturforskning. Her må der en kulturanalyse til, den metode der anvendes på en etnologisk problemstilling. Som folklorist foreslår jeg at følge traditioners udvikling og veje, og et andet vigtigt, om ikke det vigtigste, aspekt af arbejderkulturen, vil dukke op. Dog vil jeg ikke påstå, at en sådan analyse kun kan foretages i en arbejderklasse i sig selv. Jeg mener også, at den ville kunne indgå i en analyse af traditionerne i en arbejderbevægelse.

Man kunne udtrykke det således: Der hvor en kultur-analyse får etnologien til at hænge sammen med sin interesse for en befolknings normer og vurderinger, holdninger og attituder samt adfærd og med det levede dagligdags liv i fokus (Gormsen 1996:110), samler folkloristikken sig om en traditionsanalyse.

Et folkloristisk kildemateriale opfattes som noget i sig selv, med sin egen problemstilling om indsamling, analyse og formidling af levn, minder, traditioner og revitaliseringer, sådan

som de anvendes og opleves af folk og/eller går igen i samfundssammenhænge.

Hos historikere og litteraturforskere med interesse for det brede kulturbegreb – som især interesserer etnologi og folkloristik, selvom også folkekunst optager folklorister – kunne der tales om en kulturhistorie-analyse, hvor kulturtilgangen hos historikerne snarere fungerer som en illustration af en historisk problemstilling, frem for at udgøre en selvstændig problematik.

Traditionsanalysen

For folklorister er alle traditioner kultur, men ikke al kultur traditioner. Med andre ord interesserer folklorister sig for, hvad der i en kultur findes af overleveringer og traditioner, minder og levn. Folklore kaldes også den skjulte kultur (Seal 1989), men den er dog ikke længere væk, end at den til offentlig brug kan hentes frem og bruges i kommercielle, turistmæssige og ideologiske sammenhænge.

Hvis traditioner er kultur, men ikke al kultur er traditioner, er arbejdertraditioner også arbejderkultur, men ikke al arbejderkultur er arbejdertraditioner. Ser vi tilsvarende på forholdet mellem traditionsanalysen og kulturhistorie-analysen, så gør det samme sig gældende her: Arbejdertraditioner er et stykke arbejderkulturhistorie, men ikke alt i en arbejderkulturhistorie er arbejdertraditioner. I en arbejderkulturhistorie kan også indgå en klasse- og kapitalanalyse (Andersen 1997). Det empiriske materiale afgør alene efter en folklorists opfattelse, om vi har med arbejdertraditioner for sig selv at gøre eller med arbejdertraditioner i sig selv.

Traditionen udgør summen af en kulturs erfaringer, åndeligt som teknologisk. Tradition dør ikke ud med de ældre i vor generation. Traditionen, mundtlig som skriftlig tilfører det daglige liv en kontinuitet, og unge og ældre er alle traditionsbærere og fører den kultur og de traditioner videre, som de selv er omgivet af. De kan blive opdraget til dem i hjemmet, skolen eller i andre sammenhænge. Egne oplevelser kan bidrage til nye traditioner ("levende

tradition”), eller også har folk hørt om traditioner og overleveringer, som de selv ønsker skal fortsætte, fordi de kan bruge dem til noget. Traditioner kan iagttages i mange forskellige fremtrædelsesformer, og de kan optræde dynamisk og ændres af traditionsbærerne, hvis f.eks. det fællesskab traditionen indgår i ønsker det (Jakobson/Bogatyrev 1929/1966), men de kan også vegetere som levn og relikter for så at blive revitaliseret. Ligesom de kan forsvinde eller “gemme” sig i arkiver og biblioteker.

Arbejderfolkloristik

Folklorister interesserer sig altså for, hvad der i en kultur findes af overleveringer og traditioner, minder, levn, relikter og revitaliseringer. Metoden i en sådan forskning kaldes en traditionsanalyse.

I det følgende vil jeg yderligere kort redegøre for en folkloristisk tankegang med konkrete henvisninger til, hvordan denne kan tilpasses til en forskning i arbejderkultur og give eksempler på forskningsområder inden for arbejderkulturen. Den videnskab, der beskæftiger sig med et sådant materiale, vil vi kalde en arbejderfolkloristik.

Synkront orienteret folkloristik

Om en synkront orienteret folkloristik eller studiet af en nutidig folkløse kan følgende siges:

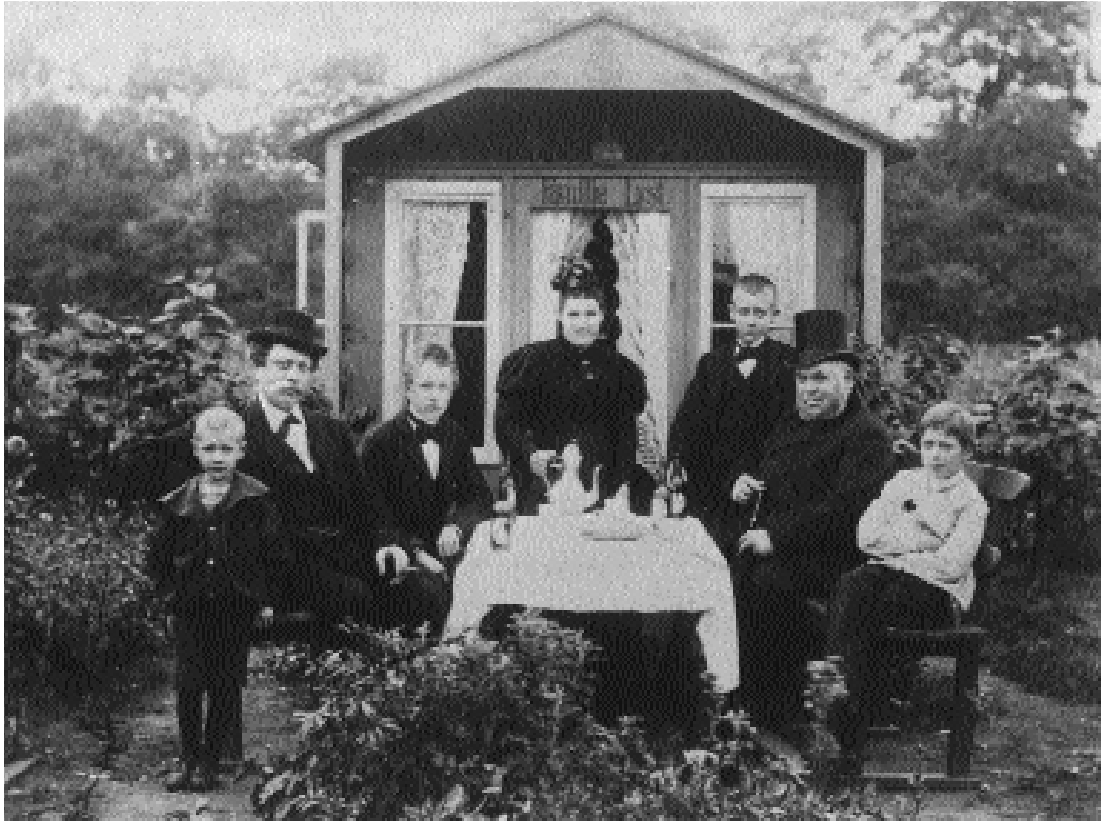
Der findes elementer, som ikke kan hævdes at indgå som en naturlig del af den moderne kultur (Bausinger 1984:89-93). De optræder som relikter og levn og kan kun forklares, hvis man har kendskab til den kontekst, som de oprindeligt var en naturlig del af.

Andre elementer har i dag dog ikke en så veldefineret historisk baggrund, selvom de må betegnes som relikter og levn, men karakteristisk for dem er, at de mere eller mindre indgår i eller anvendes i det moderne samfund; problemstillingen drejer sig her for en folkloristik især om at undersøge den funktion, kultu-

relementet nu har fået og den forandring, som det undervejs har undergået.

I den tredje hovedtype af kulturelementer er reliktpreget helt forsvundet, og de kan kun studeres og forstås som en fuldstændig integreret del af den moderne kultur, hvori bl.a. indgår en finkultur (high culture), en professionel kunst støttet af staten (Goodall 1995; Gans 1974), en populær kultur (Smith 1993:327-334) præget af en profitorienteret markedsføring og en kapitalismens folkløse, som er blevet defineret som “disse ideer om social organisation, som ikke betragtes som folkløse, men accepteres som fundamentale principper for jura og økonomi. De er at finde i den juridiske og økonomiske litteratur, hvor der ind til den mindste detalje udtænkes en miniatureforestilling om et samfund, som menneskene forestiller sig, at det bør være. Denne litteratur kaldes ikke for folkløse. Der er ingen, der opfatter den slags juridiske og økonomiske principper som en religion. De betragtes som ubestridelige sandheder, naturløse, som principper for lov og ret og som den eneste måde, hvorpå samfundet kan reguleres. Dette er noget, som netop er karakteristisk for al levende folkløse eller religion. I det øjeblik folkløse kun betragtes som folkløse, ophører det med at have folkløsens effekt. Så er den reduceret til kun at være hjemsted for poesi og eventyr, som alene påvirker os i vores romantiske stunder” (Arnold 1937/1962:46). Noget som også kan afdækkes i andre lovsystemer (Kramer 1974, Schempf 1988/1994). Kapitalismen har altså også sin (folk)løse, ligesom f.eks. katolicismen (Gramsci 1991:bd.1:442-445; Cirese 1982) og marxismen (Miller 1990) har det, noget som senere i dette indlæg også vil blive betegnet som folklorisme.

Konteksten, som kulturelementer indgår i, kan blive omfattende. Selvom det ikke kan udelukkes, at de kan analyseres ind i en historisk sammenhæng, har vi her at gøre med en “integreret synkroni” og en “ikke-samtidighed”-bevidsthed med historiske rester eller rødder, som noget misvisende også kaldes en national kultur (Hodne 1994). I en synkront orienteret folkloristik opfattes traditioner ikke

Klassekulturen udfolder sig ikke kun på arbejdspladsen. Søndag i kolonihaven på Christianshavns Vold 1895. Arbejdsmand på Oliemøllen, Chr. Jensen sammen med sin familie. Sønnen Valdemar (i den hvide bluse) blev senere forbundsformand for elektrikerne.

alene som en ting eller et kulturelement, hvis form og udvikling det drejer sig om at studere, men også eller i højere grad om, at traditioner her er udtryk for fortsatte sociale relationer og orienteringer mod ting eller kulturelementer. Relationerne i sig selv er også med til at udtrykke og definere traditionen (Fine 1989:263).

Diakron orienteret folkloristik

En historisk eller diakron orienteret folkloristik kan supplere den synkront orienterede folkloristik, hvis man ikke ligefrem kan sige, at den er forudsætningen for at kunne gennemføre nutidige folkloristiske studier. Et horisontalt "snit", som en synkron tilgangsvinkel er, kan også gennemføres med f.eks. 50 eller 100 års mellemrum og dermed gøre det muligt at foretage nationale såvel som internationale komparative undersøgelser af folklorens tilstedeværelse i "snittene" og forandringerne undervejs, og hvilke nye traditioner og overleveringer, der er kommet til, samt forfølge enkelte kulturelementers form, indhold og funktion i et kort eller længere diakront perspektiv.

Arbejdertraditioner i en diakront orienteret undersøgelse er mere synlige, når de beskrives i et historisk perspektiv. Det kan være sværere at afdække dem, hvis de er blevet til en del af en "integreret synkroni" i en national kultur. Det gælder dog ikke for arbejdertraditioner for sig selv. De vil være der mere eller mindre, så længe en arbejderbevægelse eksisterer.

Store og små traditioner

Folkloristikken beskæftiger sig med de store traditioner, som i forhold til hverdagens små traditioner (bl.a. verificerbare i et erindringsmateriale) mere har en primær og afklaret funktion for staten, kapitalismen og samfundets interessegrupper. De hæver sig op over eller skiller sig markant ud fra overleveringer og traditioner i de synkrone snit. De kan fungere i flere århundreder, de kan forsvinde, og

nye kan komme til. Hverdagens små traditioner fører sig mere anonymt frem i offentligheden.

De store traditioner til ære for Gud, konge og fædreland er religiøse helligdage, kongehusets fødselsdage og grundlovsdag. For arbejderbevægelsen har det været grundlovsdag, 1. maj og organisationernes jubilæer.

Hverdagens små traditioner hænger f.eks. sammen med årets og livets gang i familien, hvor fødselsdage er noget årligt tilbagevendende, medens de store bryllupsdage fejres med et bestemt antal års mellemrum, ligesom der i boligområder, arbejdspladser, skolen og i sportsammenhænge udvikles traditioner.

Folklorisme og revitaliseringer

Den brug staten, kapitalismen, et kommunistisk samfund eller samfundets særinteresser og andre gør af revitaliserede traditioner kaldes for folklorisme. Ved folklorisme revitaliseres eller genoplives og udvikles et folkloristisk materiale ud fra politiske, turistmæssige og kommercielle interesser spredt bl.a. gennem massemedierne.

Disse elementer er taget ud af den sammenhæng, som de oprindeligt indgik i, men kan dog også i de nye omgivelser udvikle egne traditionelle træk og lore, som det bl.a. er tilfældet med moderne sagn (modern legend/urban legend), dvs. en skriftlig eller mundtlig traderet historie i prosaform om en særlig begivenhed med indbygget krav om troværdighed, men uden kildekritisk værdi (Bødker 1974:148). Det kan være som skrækhistorier (Klintberg 1990) eller rygter (Kapferer 1988) rettet mod f.eks. indvandrere, politiske modstandere og bestemte lande. De kan også indgå i den lokale sladderformidling ud fra devisen: Jeg har hørt, men jeg ved ikke, om det er sandt.

En type af sagn kaldes for propaganda (Jackall 1995), et traditionelt fortællerepertoire, hvor beredskabshistorier spredes for og imod hinanden. I dag har man fået "spin doctors", rådgivere i medie og politisk taktik, som briefer journalister og politikere.

At fortælle historien gennem historierne er den mest udbredte form for historieformidling, men da den er svær at gøre normativ, har den ikke myndighedernes bevågenhed, men misbilliges tværtimod. Historien set ovenfra og udefra er nemlig ikke den samme som set gennem historier nedefra og indefra.

Andre typer af historier er blevet kaldt proletariske kompensationsfortællinger, hvor eksempler er hentet fra en bred vifte af socialistiske og kommunistiske publikationer udgivet efter 1. Verdenskrig. De er blevet systematiseret i 4 hovedtyper af fortællinger, der handlede om 1) myten om proletaren som den nye verdensfrelser, 2) massernes betydning for frigørelse, 3) utopier om verdensrevolutionen og 4) om det socialistiske fremtidsrige (Ahlberg 1933:206-22).

Stifteren af det danske socialdemokrati, Louis Pio havde gennem folkløriske studier af sagnet om Holger Danske (Pio 1869) fået indblik i proletariatets måde at tænke og tale på og de forhåbninger, der midt i al elendigheden næredes af denne befolkningsgruppe, der opfattede udviklingsforløb som en bevægelse fra frihed, over undertrykkelse til befrielse i modsætning til overklassen, hvor den gik fra uskyldighed, over synd til genopstandelse. Almuens ønske om befrielse krævede iflg. Pio sin virkeliggørelse her på jorden. En folkereligion kunne med andre ord forløses gennem en arbejderbevægelse (Engberg 1979:81-83; Larsen 1972:27-41).

Et eksempel på en revitalisering eller arbejderfolklørisme var den fornyede interesse for arbejderkultur og arbejderbevægelsens historie, der opstod i forbindelse med ungdomsoprøret i 1968. Det kom der nye socialistiske og kommunistisk inspirerede retninger og sekter ud af. Men de varede ikke ved, og arbejderfolklørismen ændrede sig derfor ikke til at blive en arbejderfolklore. Det ville ellers være sket, hvis interessen var blevet fastholdt og traderet videre. Nu blev det kun til en mode.

Kulturens cement

Traditionens betydning for kulturen kan sam-

menlignes med cementens for et byggeri (til sammenligning: Elster 1991). Traditioner er kulturens cement, hvis slid- og holdbarhed ikke alene afhænger af vind og vejr, dvs. kraften bag de ideelle, sociale, politiske og økonomiske hensigter i forskellige historiske perioder, men også af hvor god en blanding af identitet og kontinuitet den indeholder, dvs. behovet for at høre til et sted og ønsket om, at bestemte værdier og opfattelser fortsat skal betyde noget.

For en katolik er det en personlig katastrofe, hvis han/hun ekskommuniceres af den katolske kirke. En væsentlig del af vedkommendes identitet går tabt, og det tidligere katolske nærmiljø opfattes nu som fjendtligt. Det samme sker for en kommunist, der efter mange års medlemskab smides ud af partiet. Vi har her at gøre med traditionelle forestillinger, dvs. systematiserede trosforestillinger og livssyn (Aymans/red. 1983; O.W. Kuusinen 1961), der er så afgørende for det enkelte individ, at det finder sig i meget for at kunne blive i miljøet, og at det ser fjender overalt, hvad enten det er satan eller kapitalisten. Målet helliger midlet (Riegel 1985). Det er svært at stå alene. Kan man ikke klare det, forklarer man sig gennem historier og handlinger (B. Jensen 1984), og det bliver så en del af en tradition, der modarbejdes eller sanktioneres af staten. Der er i arbejderkredse blevet opbygget en arbejderhelgendyrkelse og -heltekult (Thing 1993:949-953; Korff 1975; M. Vovelle 1983; Bertolt 1938:150-52), som afføder sit eget specielle fortællerepertoire og en politisk souvenir-industri, der minder om de myter og legender, plakater samt buste og statuetter, som den katolske kirke sælger og kolporterer.

Traditionsbærere

Selvom man også i dag kan skelne mellem passive og aktive traditionsbærere, må man nok sige, at der findes et større og mere varieret udbud af traditionsbærere end tidligere, hvor de kom fra en bestemt befolkningsgruppe eller en meget sluttet kreds af individer. De

*Fagenes fest er et eksempel på
arbejderklassens selvforståelse.*

passive traditionsbærere har kendskab til traditioner, men anvender dem ikke selv. Det gør derimod de aktive traditionsbærere. De er også med til at ændre og udvikle traditioner og introducere nye. Ligeledes findes der hele traditionsmiljøer eller traditionelle cirkler, som f.eks. i indremissionske kredse, et kommunistisk miljø, arbejderkvarterer eller indenfor bestemte fagforeninger under LO. Som noget nyt og slagkraftigt spredes nu traditioner også gennem massemedierne, som selv også fabrikker en del af dem. Derfor kan dynamikken, produktionen og vedligeholdelsen af traditioner kun analyseres, hvis man ikke alene er opmærksom på traditionsbærere som enkeltindivider, men også er interesseret i at undersøge, hvad grupper, foreninger, organisationer, medier og klasser i samfundet kan bruge traditionerne til, og hvordan de spredes i offentligheden.

Klassebestemte traditioner

Her kunne der skelnes mellem tre samfundsklasser, som lever med hinanden, påvirker og/eller står i modsætning til hinanden i offentligheden, nemlig borgerskabet, bønderne og arbejderne. Traditionsbærerne må altså også klassebestemmes. De har hver deres kultur og tilsvarende lore anvendt i boligområder og på arbejdspladser, i organisationer og foreninger samt i elitære og politiske sammenhænge. Ideologier som kapitalisme, konservatisme, socialisme, liberalisme og kommunisme bidrager hertil i det skjulte eller mere offentligt med hver sin opfattelse af traditioner, levn og minder og revitaliseringer.

Folkloristikens emneområde

Hele samfundet er folkloristikens arbejdsområde, og intet kildemateriale er faget fremmed, heller ikke materielle genstande.

En foreløbig afgrænsning af emneområdet i folkloristikken vil omfatte studiet af *traditionelle adfærdsformer* såsom ret, sæd, skik og brug, omgangsformer, riter, ceremonier, optog, fester, folkeligt teater, gøgl, dans, leg, spil, gestus osv., samt *traditionelle udtryksfor-*

mer bl.a. musik, sang, fortælling (sagn, eventyr, anekdoter, erindringer m.m.), kortformer (ordsprog, gåder, vitser, rim og remser), ordlege osv., og *traditionelle forestillinger* såsom verdens- og livssyn, erfaringer, fordomme, stereotyper, trosforestillinger, som ligger bag de nævnte adfærds- og udtryksformer og studeres gennem disse.

Omsat til en arbejderfolklore vil det sige studiet af arbejdertraditionelle adfærdsformer, -udtryksformer og -forestillinger (Hemmer-sam 1989).

Samfundets totale lore

Emneområderne kan udvides, men foreløbig er der rigeligt at tage fat på for at få løftet den flig af det klæde, som slører et samfunds totale lore, der omfatter traditionelle adfærdsformer, -udtryksformer og -forestillinger.

I en sådan sammenhæng er det ikke nok at undersøge arbejdernes lore og sætte den i forhold til loren blandt bønderne og borgerne. Det kræver også en selvstændig folkloristisk undersøgelse af de to andre befolkningsgrupper at få afdækket deres traditioner, overleveringer, levn, minder og revitaliseringer. Først da kan de tre samfundsklassers lore stilles over for hinanden, og den gensidige påvirkning afdækkes, og modsætningen mellem dem belyses, dvs. hvad der folkloristisk karakteriserer dem hver for sig, og hvordan den gensidige påvirkning har udviklet sig gennem en borgerliggørelse, bondeliggørelse og arbejderliggørelse og påvirket traditionerne (Korff 1984).

Kulturens grammatik

Strid i hverdagen mellem den brede befolkning på den ene side og det omgivende samfund samt staten på den anden hænger bl.a. sammen med, at der i den brede befolkning findes, udbygges og kontrolleres bestemte opfattelser af ret, sæd og skik, som et omgivende samfund ikke er interesseret i.

Ret, sæd og skik udgør grammatikken i kulturen. Sproget analyseres gennem udtryks-

formerne. Det, der ligger bag disse adfærds- og udtryksformer i form af forestillinger, studeres gennem grammatikken og sproget.

Lad os opholde os lidt ved grammatikken, dvs. adfærdsformer som skik, sæd, ret, mode, konvention, vane, sædvane og retssædvane.

Skik (minus sanktionsmulighed) praktiseres konkret indenfor de sociale grupper i historiske perioder og karakteriseres ved en handle-måde, der ikke har antaget fast form som imperativ regel. *Sæd* (plus sanktionsmulighed) som overordnet kategori er indbegrebet af regulerende og overvågende normer og har moralsk bydende kraft. Ved *ret* (strafmulighed) forstås et samlet hele af normer, som staten eller en statslignende magt har udstyret med gyldighed, og som henvender sig til borgerne med krav om lydighed.

Skikke af kort varighed kaldes *mode*, og *konvention* fremhæver i mangel af indre overbevisning, men i overensstemmelse med skik/sæd, at en bestemt type opførsel kan accepteres som passende. *Vane*, *sædvane* har det til fælles med skik, at de har traditionel karakter, men giver sig udtryk i individuel adfærd. *Retssædvane* er statlig sanktioneret sæd/skik, dvs. de skikke og konventioner, som statens retspleje anerkender som ligeberettigede med lovens bestemmelser eller som supplement hertil.

Arbejderfolkloristikken beskæftiger sig altså med skikke, sæd, mode, konventioner, vaner, sædvaner og retssædvaner i arbejdermiljøer og -bevægelser.

Hvis et mønster af skikke udvikles eller integreres til et kompleks af skikke, kaldes det en institution. Kirken f.eks. har sine sakramenter, gudstjenester og ritualer. Familien har ægteskabet, og staten har sine egne særlige institutioner med ceremonier, dvs. højtidelige officielle handlinger udført efter traditionelle regler.

De fleste institutioner vokser frem fra konventioner over i skik, videre til sæd og får deres endelige form, når regler og funktioner integreres i en struktur. En institution er en slags "superskik", permanent, rationaliseret og formålsbestemt. Bag etableringen af fore-

ninger ligger der love, regler og procedurer. Sluttede foreninger sig sammen på landsplan, kaldes det et forbund, og til en Landsorganisation (LO) bliver det, når fagforbundene forener sig.

Arbejderbevægelsen er en "superskik", "supertradition" eller et traditionskompleks med arbejdsområder såsom politik, faglige spørgsmål, kooperative gøremål og oplysningsarbejde. Denne sammenvævning af skikke kan fra toppen eller bunden af bevægelsen skilles ad med det formål at få dem beskrevet enkeltvis eller for i mindre sammenhænge at undersøge, hvad de har til fælles, hvordan de fungerer sammen, hvorfor de gør det, og hvad det er for nogle traditionelle forestillinger, der ligger bag hele denne konstruktion.

I studiet af arbejderkulturens traditioner kan der på tilsvarende måde skelnes mellem arbejdertraditioners grammatik og -sprog og de forestillinger, som studeres gennem arbejdertraditioners sprog og -grammatik. Konkret undersøges de empirisk hver for sig og i forhold til hinanden samt som helhed.

Kulturelle kredsløb

En sådan arbejderkonstruktion vækker modstand i det omgivende samfund, som på sin side fastholder, kontrollerer og udbygger sin opfattelse af ret, sæd og skik, og søsætter sine "superskikke", hvor retsvæsen, politi og militær tages til hjælp, dersom grundlæggende træk i denne ret/sæd/skik-opfattelse anfægtes.

De herskende kulturelle kredsløb sættes ind for at indhente en viden om folk for derved bedre at kunne gennemføre den herskende opfattelse af ret, sæd og skik. Dette kredsløb producerer også folkløse for folk og er principielt ikke interesseret i folks egen lore, hvis den ikke kan bruges i produktionen af en lore for folk, hvad enten det hedder folklorisme eller kunsteventyr (Bausinger 1968:9-17; Fine 1992), sociale eventyr for børn i 1920'erne (Dolle/Richter/Zipes 1983; Dolle-Weinkauff 1984), nationale fester eller opfindelsen af en national kultur eller -tradition (Hobsbawn/Ranger 1983).

Det andet kulturelle kredsløb, de beherskes, går ud fra folks egen viden og lore og forsøger gennem foreninger og organisationer at få indflydelse bl.a. på den nationale kultur og dermed samfundskulturens cement, dvs. hele traditionstrukturen.

Produktionen af traditioner for folk kan stå i modsætningsforhold til folks egne traditioner. En arbejderbevægelse fremmer traditioner for arbejdere, men vil der her nødvendigvis udvikle sig et modsætningsforhold mellem arbejdertraditioner for arbejdere og arbejdernes egne traditioner? (Schiller/Bock 1976; Haase 1986)

Definition

Som afslutning på denne korte præsentation af en folkloristisk betragtningsmåde, fremlægges en definition på en videnskab, der beskæftiger sig med arbejderfolklore.

Den kaldes arbejderfolkloristik og beskæftiger sig med minder, levn, traditioner og revitaliseringer hos den del af befolkningen, der som lønmodtagere sælger deres arbejdskraft, med det formål at synliggøre en specifik "lore of the working class", forklaret ud fra levevilkår og arbejdsbetingelser samt med arbejdernes egen subjektive opfattelse af tingene, hvor folkloristiske fremtrædelsesformer som udtryk for en kreativ proces rettet mod de objektive tvangsmæssige forhold i samfundet tematiseres.

Afgrænses denne lore til bolig og arbejdsforhold i hverdagen, er der tale om en "worker lore"; om organisationer og foreninger indadtil af alle slags bruges termen "labor lore" (Green 1972, 1993, 1996), og en afgrænsning efter politiske sammenhænge udadtil kaldes for "political lore", medens termen "elite lore" (Herrera-Sobek 1979; Wilkie 1973) afgrænser undersøgelsen til en lore fra arbejderledere. Yderligere forskelle og afgrænsninger ville der være, hvis man f.eks. kun var interesseret i at undersøge kommunisternes eller socialdemokraternes (folk)lore eller afgrænsede undersøgelserne efter køn og alder.

En antologi

Eksempler på studier i nordisk arbejderfolklore findes bl.a. i en antologi med bidrag fra Danmark, Finland og Norge (Hemmersam 1996).

Hos folkloristen Anne Eriksen fra Oslo fremlægges "worker lore" på grundlag af et omfattende norsk erindringsmateriale, der tidsmæssigt dækker mellemkrigstiden. Ved hjælp af dette materiale fremanalyseres trosforestillinger hos arbejdere, der bygger på andre påvirkninger end en ateistisk tankegang, og det kirken forstod ved en trosopfattelse. Der er tale om en klassespecifik arbejderfolkereligion med elementer fra søndagsskoler og traditionelle folketrosopfattelser. Et egentligt partitilhørsforhold fremgår ikke af Anne Eriksens materiale.

Den finske bidrager, folkloristen Ulla-Maija Peltonen beskæftiger sig både med "worker lore" og "labour lore" i sine undersøgelser af den finske borgerkrig i 1918, krigen mellem "de røde" og "de hvide", som de "hvide" vandt. Det empiriske materiale hos Peltonen er tilvejebragt gennem spørgeskemaer, der udsendtes efter 1960 for at få indsamlet erindringer om denne borgerkrig. Ulla-Maija Peltonen har udskilt materialet fra "de røde", hvor der fortælles om de forfølgelser, kommunister især i hverdagen var ude for efter borgerkrigen langt op i tiden, og hvordan medlemmerne af det finske illegale kommunistparti blev forfulgt. Overleveringer bl.a. i form af sagn fra den tid fortæller de finske kommunister videre til deres børnebørn, og et bestemt fortællerepertoire har udviklet sig. Ulla-Maija Peltonen interesserer sig altså for en arbejderfolklore hos de finske kommunister.

Selv har jeg bidraget med tre artikler om "labour lore" i den danske socialdemokratiske arbejderbevægelse fra 1870 til 1940. Undersøgelsen omfatter de paroler, som blev til bevingede ord i arbejderkredse, på faner, baner, i fagblade og aviser fra 1870 til 1920. Her skiller tre hovedparoler sig ud, nemlig "Frihed, lighed og broderskab", som især hørte til på de politiske faner, medens variationer over "Enighed gør stærk" og "Gør din

pligt og kræve din ret" fandtes på fagforeningsfanerne.

Den anden artikel, hvor også baggrund, indhold, påvirkning, variationer og udbredelse afdækkes, gennemgår arbejdersange til 1. maj-arrangementer fra 1890 til 1924, hvor det blev til en skik fra starten ved hver 1. maj at synge en "Sang for socialismen", "8 timers arbejdsdag" og "Forårets komme". Det symbolsprog, der anvendtes på faner og bannere, og de sociale holdninger, de var udtryk for, gættedes i 1. maj-sangene.

Det tredje eksempel er en mere omfattende international undersøgelse af diskussionerne i socialdemokratiske kredse i Danmark, Tyskland og Østrig fra 1920 til 1935 om en fornyelse af det interne festliv i arbejderbevægelsen, og af hvordan bestræbelserne blev omsat i praksis.

Afslutning

Indtil for få år siden beskæftigede folkloristikken sig kun med folks egen lore, dvs. folks traditioner, minder og levn. I dag er folklorister også interesseret i at studere produktionen af en lore for folk.

Det har tidligere givet omverdenen den opfattelse, at fagets interesse i folks egen lore kun betød en beskæftigelse med kuriositeter og filologisk tekstpleje ud fra en statisk og harmonisk samfundsopfattelse.

Senere blev andre ting end de snurrepiberier og pudsigheder, som faktisk havde og stadig har sit publikum, taget op. Folklore blev nu studeret som en måde, hvorpå folk forestiller sig verden, og det ændrede synsvinklen i studiet af folks egen lore en hel del.

En helt ny arbejdsopgave kom til i folkloristikken med interessen for at analysere produktionen af en lore for folk, som i den internationale diskussion nu blev kaldt for folklorisme. Om folks egen lore brugtes stadig termen folklore. Interesserer folkloristen sig for arbejdertraditioner, skelnes der mellem traditioner for arbejdere og arbejdernes egne traditioner. Ikke alene producerer det herskende kulturelle kredsløb traditioner for arbejdere, men

det gør arbejderbevægelserne også. Når det gælder arbejdernes egne traditioner, vil der være nogle, som ikke alene er forskellige, men også direkte modarbejder hinanden, alt efter om de nu er udgået fra eller bruges i socialdemokratiske eller kommunistiske miljøer.

Folkloristikens opgave er at indsamle, analysere og formidle folks egen lore og stille sig kritisk over for dem, der leverer argumenter til eller står for en produktion af en lore for folk.

Litteratur

- Ahlberg, Alf 1933. *Socialpsykologi*. København.
- Andersen, Svend Aage 1997. *Arbejderkultur i velfærdssamfundet*. SFAH. Skriftserie nr. 39, København.
- Arnold, Thurman W. 1962 (1937). *The folklore of Capitalism*. Greenwood Press Publishers, Westport, Connecticut.
- Aymans, Winfried (Vorsitzender) 1983. *Codex des Kanonischen Rechtes. Lateinisch-deutsche Ausgabe*. Verlag Butzon & Bercker Kevelaer. Copyright by Libreria Editrice Vaticana, Vatican City.
- Bausinger, Hermann 1968. *Formen der Volkspoesie*". Erich Schmidt Verlag, Berlin.
- Bausinger, Hermann 1984. *Konzepte der Gegenwartsvolkskunde*, 89-106: *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*. Neue Serie Band XXXVIII, Gesamtserie Band 87.
- Bertolt, Oluf 1938. *Pionerer*. København.
- Brednich, Rolf W. (Hg.) 1994. *Grundriss der Volkskunde*. Dietrich Reimer Verlag, Berlin.
- Bødker, Laurits 1974. *Sagn*. Gyldendals Litteraturleksikon (1975). Optrykt i: Unifol 1973 (1974), s.148-150.
- Calhoun, Graig (ed.) 1989. *Culture*. Comparative Social Research, Vol. 11, JAI Press Inc., Greenwich/Connecticut.
- Cirese, Alberto Maria 1982. *Gramsci's Observations on Folklore*, 212-47: *Sassoon*.
- Davey, Gwenda Beed, Seal, Graham (eds.) 1993. *The Oxford Companion to Australian Folklore*. Melbourne. Oxford University Press, Oxford, Auckland, New York.
- Dolle, Bernd; Richter, Dieter; Zipes, Jack 1983. *Es wird einmal... Soziale Märchen der Zwanziger Jahre*. Weismann Verlag, München.

- Dolle-Weinkauff, Bernd 1984. *Das Märchen in der proletarisch-revolutionären Kinder- und Jugendliteratur der Weimarer Republik 1918-1933*. Dipa-Verlag, Frankfurt am Main.
- Dülmen, P. van (Hrsg.). *Volkskultur*. Frankfurt am Main.
- Elster, Jon 1991. *The Cement of Society. A Study of Social Order*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney.
- Engberg, Jens 1979. *Til arbejdet! Liv eller død!* Louis Pio og arbejderbevægelsen. Gyldendal, København.
- Fine, Gary Allan 1989. The Process of Tradition: Cultural Models of Change and Content, 263-277: *Calhoun*.
- Fine, Gary Allan 1992. *Manufacturing Tales. Sex and Money in Contemporary Legends*. The University of Tennessee Press, Knoxville.
- Gans, J. 1974. *Popular Culture and High Culture*. Basic Books, Inc. Publishers, Ne York.
- Goodall, Peter 1995. *High Culture, Popular Culture. The Long Debate*. Allen & Unwin, St. Leonards, Australia.
- Gormsen, Gudrun 1996. Museumsinspektøren – den professionelle etnolog, 107-119: *Lauenborg/Pentz*.
- Gramsci, A. 1991. *Fængelsesoptegnelser i udvalg, Bd. I*, s.442- 45: Betragtninger over “folklore”. Ugivet i oversættelse med indledning, kommentar og registre af Gert Sørensen. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet.
- Green, Archie 1972. *Only a Miner*. Studies in Recorded Coal- Mining Songs. University of Illinois Press.
- Green, Archie 1993. *Wobblies, Pile Butts, and Other Heroes*. Laborlore Explorations. University of Illinois Press.
- Green, Archie 1996. *Calf's Head & Union Tale*. Labor Yarns at Work and Play. University of Illinois Press.
- Hemmersam, Flemming 1989. Workers' folklore and worker culture, 49-102: *Scandinavia Yearbook of Folklore 1988*.
- Hemmersam, Flemming (ed.) 1996. “To Work, to Life or to Death”. *Studies in Working Class lore*. SFAH. Skriftserie nr. 37. København.
- Herrera-Sobek, Marie 1979. *The Bracero Experience. Elitelore versus Folklore*. UCLA Latin American Center Publications. University of California, Los angeles.
- Hobsbawm, Eric, Ranger, Terence (eds.) 1983. *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press. Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney.
- Hodne, Bjarne 1994. *Norsk Najsonalkultur. En kulturpolitisk oversikt*. Universitetsforlaget Oslo.
- Haase, H. (Leiter) 1986. *Die SED und das kulturelle Erbe*. Dietz Verlag Berlin.
- Jackall, Robert (ed.) 1995. *Propaganda*. Macmillan, Hamshire, London.
- Jakobson, Roman, Bogatyrev, Pjotr 1966 (1929). Die Folklore als eine besondere Form des Schaffen, s.1ff in: R. Jakobson: *Selecting Writings, vol. 4*. Mouton, Haag.
- Jensen, Bent 1984. *Stalinismens fascination og danske venstreintellektuelle*. Gyldendal.
- Kapferer, Jean-Noël 1988. *Rykten Världens äldsta nyhetsmedium*. Nordstedts Forlag, Stockholm.
- Klintberg, Bengt af 1986. *Råttan i Pizzan. Folksägner i vår tid*. Norstedts Forlag, Stockholm.
- Korff, Gottfried 1975. Politischer “Heiligenkult” im 19. und 20. Jahrhundert, 202-220: *Zeitschrift für Volkskunde*.
- Korff, Gottfried 1984. “Heraus zum 1. Mai”. Maibruch zwischen Volkskultur, bürgerlicher Folklore und Arbeiterbewegung, 246-81: *Dülmen*.
- Kramer, K.S. 1974. *Grundriss einer rechtlichen Volkskunde*. Göttingen.
- Kuusinen, O.W. (leder) 1961. *Marxismen-Leninismens Grundlag*. Lærebog. Forlaget Tiden, København.
- Langenbucher, Wolfgang R., Rytlewski, Ralf, Weyergraf, Bernd (Hrsg.) 1983. *Kulturpolitisches Wörterbuch Bundesrepublik Deutschland/DDR im Vergleich*. J.B. Metzler, Stuttgart.
- Larsen, Claus 1970. Louis Pio. Baggrund og udvikling 1868-1871, 7-70: *Årbog for Arbejderbevægelsens Historie*, bd. 2.
- Larsen, Lone Palm 1996. Én arbejderklasse, én kultur, én identitet?, 21-36: *Arbejderhistorie*. Nr. 3.
- Lauenborg, Michael, Pentz, Peter (red.) 1996. *Museerne ved årtusindskiftet*. Udg. af Statens Museumsnavn.
- Miller, Frank J. 1990. *Folklore for Stalin*. Russian Folklore and Pseudofolklore of the Stalin Era. M.E. Sharpe, Armonk/ New York, London/England.
- Pio, Louis 1869. *Sagnet om Holger Danske*. Dets Udbredelse og Forhold til Mythologien. Forlagt af G.E.C. Gad, Kjøbenhavn.
- Riegel, Klaus-Georg 1985. *Konfessionsrituale im Marxismus- Leninismus*. Verlag Styria, Graz-Wien-Köln.
- Sassoon, Anne Showstack (ed.) 1982. *Approaches to Gramsci*. Writers and Readers Publishing Cooperative Society Ltd., London, England.
- Schempf, Herbert 1994. Rechtliche Volkskunde, 353-74: *Brednich*.
- Schiller, D., Bock, Helmut (Hrsg.) 1976. *Dialog über Tradition und Erbe*. Akademie-Verlag Berlin.
- Seal, Graham 1989. *The Hidden Culture*. Folklore in Australien Society. Oxford University Press, Melbourne.
- Smith, Graeme 1993. Popular Culture and folklore, 327-334: *Davey/Seal*.

Tenfelde, Klaus 1983. Arbeiterkultur, 45-50: *Langenbucher et al.*

Thing, Morten 1993. *Kommunismens kultur*. Bd. 2. Tiderne Skifter.

Vovelle, Michelle 1983. Heldenverehrung und Revolution. Die Produktion von Helden zur Zeit der Französischen Revolution, 98-116: *Argument Sonderband 103*.

Wilkie, James W. *Elitelore*. Los Angeles: UCLA Latin American Center Publications, University of California.

Abstract

Hemmersam, Flemming, Arbeiterkultur und Folkloristik. *Arbejderhistorie* 3/1997, p.20-32

Arbeiterkulturforschung kann von verschiedenen methodischen Zugängen aus diskutiert werden. Der Folklorist interessiert sich für das, was es in der Kultur an Überlieferungen und Traditionen, Erinnerungen und Revitalisierungen gibt. Das gleiche gilt für Arbeiterkultur, wo hier zwischen einer Arbeiterkultur an sich und einer Arbeiterkultur für sich unter-

schieden wird. Eine Wissenschaft, die sich hiermit beschäftigt, heisst Arbeiterfolkloristik. Im Artikel wird ein folkloristischer Gedankengang dargelegt und konkrete Verweise gegeben, wie dieser einer Arbeiterkulturforschung angepasst werden kann. Die Arbeiterfolkloristik beschäftigt sich mit Arbeitererinnerungen, -traditionen und Revitalisierungen in der Bevölkerungsgruppe, die als Lohnempfänger vom Verkauf ihrer Arbeitskraft lebt, mit dem Ziel, eine spezifische Lore der Arbeiterklasse zu veranschaulichen, erklärbar aus den Lebens- und Arbeitsbedingungen, samt den eigenen subjektiven Auffassungen der Arbeiter, wobei die arbeitertraditionellen Verhaltensformen, Ausdrucksformen und Vorstellungen als Ausdruck eines kreativen Prozesses gewandt gegen die objektiv zwangsmässigen Verhältnisse in der Gesellschaft thematisiert werden.

Mag. art Flemming Hemmersam,
Fiskerhusene 110,
2620 Albertlund, tlf. 43 64 90 18